

KAROLINA GRODZISKA

RENATA ŻURKOWA

Białystok 27 V 1927–Kraków 23 I 2015

30 stycznia 2015 r. na krakowskim cmentarzu Grębałów pożegnaliśmy Panią Renatę Żurkową, związaną z naszą Biblioteką od 1951 r., pełniącą w niej szereg funkcji – w tym Wicedyrektora – i bardzo dla placówki zasłużoną.

Interesująca, a niełatwa była jej droga naukowa. Urodzona w Białymstoku 27 maja 1927 r., młodzianka Renata Romanowiczówna uczęszczała do szkoły powszechnej do wybuchu wojny. Po przetoczeniu się przez Białystok frontu, od października 1939 r. kontynuowała naukę w sowieckiej dziesięciolatce, kończąc tam klasę szóstą. Po wkroczeniu Niemców od lutego 1942 r. do lipca 1944 r. musiała pracować jako krawcowa w olbrzymiej niemieckiej wytwórni – Ostpreussische Bekleidungswerke G.m.b.H. – a po zakończeniu okupacji niemieckiej podjęła naukę w szkole średniej, uzyskując w 1947 r. świadectwo dojrzałości¹.

W 1947 r. podjęła studia historyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, równocześnie pracując jako sekretarka w Okręgowym Urzędzie Likwidacyjnym (kwiecień 1948–marzec 1950), w Fabryce Mydła C. Śmiechowski (kwiecień–lipiec 1950) jako kierowniczką kancelarii oraz na pracach zleconych (1951 r.). Studia ukończyła w 1951 r., równocześnie podejmując stałą pracę jako asystentka, a następnie bibliotekarka w ówczesnej Bibliotece PAU. W tymże roku, we wrześniu, zawarła ślub ze Stanisławem Żurkiem, wówczas już magistrem prawa, absolwentem UJ i pracownikiem Dyrekcji Huty im. Lenina. Wkrótce przychodzą na świat ich dwaj synowie: Jan i Wojciech Żurkowie.

Po przejściu struktury, agend i majątku Polskiej Akademii Umiejętności przez nowo utworzoną Polską Akademię Nauk, Renata Żurkowa z dniem 1 stycznia 1953 r. została przyjęta do pracy jako starszy asystent w Bibliotece PAN. Rok później profesor Jan Dąbrowski, ówczesny dyrektor Biblioteki, pisał, że „przy sumienności i staranności wykazuje dobre wyniki w dotychczasowej pracy zawodowej, jak wska-

¹ Dane biograficzne zaczerpnięto z teczki osobowej R. Żurkowej przechowywanej w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie.

zuje jej udział w pracy nad zbiorowym dziełem poświęconym historii Krakowa [i] rozwijające się uzdolnienia naukowe, których dalszy rozwój pozwoli na opracowanie podjętej pracy kandydackiej. Bierze czynny udział w pracy społecznej”. Dodajmy, że w owym czasie Renata Żurkowa należała do Związku Zawodowego Pracowników Finansowych, następnie od 1951 r. do Związku Nauczycielstwa Polskiego (pełniąc tam funkcję męża zaufania), a od 1953 r. do jesieni 1982 – do PZPR.

W Bibliotece, z którą związała się na początku swej zawodowej drogi, awansowała szybko, choć nie od razu obsadzona była w swej ulubionej dyscyplinie. Kolejno przechodziła na stanowiska asystenta i starszego asystenta bibliotecznego (1954), starszego bibliotekarza (1956) i kustosa (1962), a po zdaniu z wynikiem bardzo dobrym w tymże roku (26–30 XI) egzaminu dla bibliotekarzy dyplomowanych przed Komisją Egzaminacyjną PAN w Gdańsku, przeszeregowana została na stanowisko adiunkta dyplomowanego, później – kustosa dyplomowanego (1969) i starszego kustosa dyplomowanego (1975)².

Początkowo (1951–1955) prowadziła w Bibliotece referat ewidencji zbiorów, następnie zaś przeszła do Działu Opracowania Druków. Od 1956 do czerwca 1975 r. prowadziła katalog systematyczny, później zaś objęła w Dziale Zbiorów Specjalnych samodzielny referat starych druków. Na przestrzeni 9 lat opracowała opisy katalogowe dla około 5000 starodruków z XV–XVIII w., porządkując i poszerzając kartotekę typograficzną i inicjując kartotekę proveniencyjną. Od 1 czerwca 1978 r. na czas nieobecności dr. Józefa Dużyka, spowodowanej oddelegowaniem go do pracy w Stacji PAN w Rzymie, Renata Żurkowa została kierownikiem Działu Zbiorów Specjalnych; funkcję tę pełniła do końca 1982 r., zostając – po powrocie J. Dużyka – zastępcą kierownika Działu. W tymże czasie (1981) podjęła zajęcia dydaktyczne z zakresu opracowania starych druków w Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ.

W roku 1984 Biblioteka znalazła się w trudnej i zupełnie niespodziewanej sytuacji w wyniku przedwczesnej śmierci jej dyrektora, prof. Zbigniewa Jabłońskiego. Na to stanowisko powołana została doc. Krystyna Stachowska, ówczesny wicedyrektor, która też w grudniu 1984 r. zaproponowała Sekretarzowi Naukowemu PAN kandydaturę dr Renaty Żurkowej na stanowisko wicedyrektora, argumentując to zarówno jej stażem pracy i znakomitą znajomością placówki, pełnionymi funkcjami kierowniczymi, wreszcie – poważnym dorobkiem naukowym, o którym będzie jeszcze szeroko mowa. Kandydatura została przez władze PAN przyjęta: Renata Żurkowa została powołana na stanowisko wicedyrektora 1 marca 1985 r., najpierw na okres trzech lat, następnie w 1988 r. ponownie na okres 3 lat, czyli do końca lutego 1991 r. Przeprowadzona w tymże roku habilitacja pozwoliła na Jej dalszą pracę w Bibliotece na stanowisku docenta (od 1 XI 1991). Wnioskując o powołanie Renaty Żurkowej na stanowisko docenta w Polskiej Akademii Nauk, jej zwierzchniczka,

² Tamże, oraz coroczne sprawozdania z działalności Biblioteki, publikowane w „Roczniku Biblioteki PAN w Krakowie”.

Krystyna Stachowska, pisała w październiku 1991 do Sekretarza Naukowego PAN co następuje:

„Dr hab. Renata Żurkowa posiada czterdziestoletni staż pracy bibliotekarskiej i naukowej i gruntowną znajomość wszystkich dziedzin bibliotekarstwa naukowego, zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Główną specjalizacją zawodową dr hab. Żurkowej jest naukowe opracowywanie zbiorów specjalnych, zwłaszcza zasobu starych druków.

Równoległe do pracy zawodowej stale prowadzi samodzielne badania naukowe głównie nad dziejami produkcji i obiegu książki w Krakowie w XVII w., nad księgozbiorami krakowskich mieszczan w tym okresie, nad ówczesnym czytelnictwem i społeczną funkcją książki. Swą gruntowną wiedzę, szczególnie w zakresie starych druków przekazuje młodemu pokoleniu bibliotekarzy, szkoląc pracowników Biblioteki, a także prowadząc od r. 1981 zajęcia dydaktyczne w Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Czynnie uczestniczy w pracach redakcyjnych przy wydawaniu „Rocznika Biblioteki PAN w Krakowie” jako członek Komitetu Redakcyjnego tego wydawnictwa. Jest też członkiem Rady Naukowej Biblioteki”³.

Powołanie Renaty Żurkowej na stanowisko docenta (pismem Prezesa Leszka Kuźnickiego z dn. 4 XI 1991) pozwoliło na dalsze dwie kadencje na stanowisku wicedyrektora. 30 kwietnia 1996 r. na prośbę docent Renaty Żurkowej nastąpiło rozwiązanie za porozumieniem stron stosunku pracy w Bibliotece i jej odwołanie z funkcji wicedyrektora. Jej staż pracy w Bibliotece wyniósł zatem 45 lat. Podkreślić należy, że w ostatnich latach pracy była wielką rzeczniczką komputeryzacji: zabiegała zarówno o nabycie sprzętu, jak i szkolenia pracowników, czy też udział Biblioteki PAN w Krakowskim Zespole Bibliotecznym. I tak, w sprawozdaniach bibliotecznych kwestia komputeryzacji pojawia się po raz pierwszy w 1992 roku (usilne starania o sprzęt, brak środków mimo obietnic ze strony władz PAN w Warszawie). Prace przygotowawcze prowadził wówczas Jacek Kręcina. Rok później Biblioteka otrzymała pierwszy komputer, zainstalowany w Dziale Zbiorów Specjalnych. Także w 1993 r. sprawę komputeryzacji placówki przejęła Renata Żurkowa. „Dzięki Jej staraniom, poprzez złożenie odpowiedniej dokumentacji do Fundacji Mellona w USA, Biblioteka PAN w Krakowie została ostatecznie włączona do programu komputeryzacji bibliotek szkół wyższych Krakowa. Dzięki temu Biblioteka otrzymała w odpowiednim czasie podłączenie do światłowodów sieci krakowskiej oraz połączenie z jedną z dwóch głównych baz informacji bibliotecznej dla środowiska krakowskiego”⁴. Kolejne sprawozdania przynoszą coraz pełniejszy obraz dokonujących się prac w zakresie komputeryzacji: utworzenie KZB i trudne starania finansowe. Ich promotorką była właśnie Renata Żurkowa. W 1996 r. otrzymano z KZB lokalny serwer, dokonano też integracji sieci komputerowej w Bibliotece,

³ Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, akta osobowe Renaty Żurkowej, pismo Krystyny Stachowskiej z dn. 25.10.1991 do Sekretarza Naukowego PAN, l. dz. 686/91.

⁴ Sprawozdanie z działalności Biblioteki za okres od 1 I do 31 XII 1993, „Rocznik”, T. 40: 1995, s. 251.

przygotowując ją do podjęcia pracy w VTLS z chwilą włączenia do sieci. Nastąpiło to w 1997 r., kiedy poprzez serwer Galileo otrzymaliśmy dostęp do sieci łączącej wszystkie biblioteki naukowe Krakowa oraz uruchomiliśmy pocztę elektroniczną. Ten finał prac nastąpił w czasie, gdy Renata Żurkowa była już na emeryturze.

Przedstawioną powyżej ścieżkę egzaminów, awansów, stanowisk i dokonań administracyjnych dopełni jednak dopiero charakterystyka prowadzonej równolegle i systematycznie pracy badawczej, później zaś – dydaktycznej. Ona właśnie daje prawdziwy wgląd w zawodową drogę Renaty Żurkowej.

Jej pierwszą publikacją był wspomniany wyżej tekst *Kraków wczesnohistoryczny (wiek X do połowy XIII)* w pracy zbiorowej *Kraków – Studia nad rozwojem miasta*, opublikowanej w 1957 r. pod redakcją Jana Dąbrowskiego⁵. Od 1961 r. rozpoczyna się nieprzerwany ciąg Jej publikacji⁶; początkowo dominuje tematyka XIX-wieczna i edycje źródłowe (wspomnienia Franciszka Nakwaskiego i Piotra Strzyżewskiego, listy Stanisława Wodzickiego, omówienie pisma „Rozmaitości Naukowe”), nie brak też tematów dotyczących rodzinnych stron, pojawiających się na łamach „Rocznika Białostockiego”, a dotyczących organizacji departamentu białostockiego w 1807 r., upowszechniania kultury teatralnej w Łomży i Suwałkach w XIX w., czy też korespondencji Zygmunta Glogera z J. I. Kraszewskim i H. Łopacińskim.

W 1965 r. Renata Żurkowa rozpoczyna uczęszczanie na seminarium doktorskie, prowadzone przez prof. Karola Głombiowskiego (1913–1986), bibliologa, dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu i kierownika Katedry Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, także – znawcy starodruków. Zaowocowało to ukończeniem w 1970 r. rozprawy doktorskiej pt. „Literatura historyczno-polityczna w księgozbiorach mieszczan krakowskich”. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych został jej nadany uchwałą Rady Wydziału Filologicznego z dnia 22 czerwca 1971 r.

W 1967 r. ukazuje się pierwszy artykuł Renaty Żurkowej dotyczący starodruków, które też staną się odtąd Jej głównym polem badawczym. To tekst o księgozbiorach mieszczan krakowskich w XVII wieku, opublikowany w „Roczniku Biblioteki PAN”. Kolejne opracowania dotyczące księgozbiorów krakowskich, w tym: Kaspra Guttetera, Jana Innocentego Petrycego, Józefa Antoniego Częczkiewicza czy Teodora Konstantego Orzechowskiego, również publikowane były w „Roczniku”. Po nich nastąpiły interesujące, oparte na niełatwej kwerendzie archiwalnej, wykonywanej też pod kątem pracy doktorskiej, artykuły przeglądowe, dotyczące znajomości różnych rodzajów dzieł (np.: z zakresu heliocentryzmu, literatury historyczno-politycznej, *stricte* politycznej czy silesiaków) w księgozbiorach mieszczan krakowskich w XVII wieku. I jakkolwiek pisywała również inne teksty – biogramy do *Słownika pracowników książki polskiej*, wspólne z Janiną Bieniarzówną edycje relacji posłów krakowskich z sejmu warszawskiego w latach

⁵ Teczka osobowa, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, bibliografia prac naukowych sporządzona przez Renatę Żurkową w 1984 r.

⁶ M. Kremer, A. Sroka, *Wydawnictwa Biblioteki 1856–2006*, Kraków 2006, s. 173–175.

1689 i 1690, czy też mający istotne znaczenie dla dziejów Polskiej Akademii Umiejętności – instytucji, w której rozpoczynała swoją pracę zawodową – *Katalog wydawnictw PAU, 1947–1952* – (tom trzeci, wspólnie z Zofią Dydówną i Bogumiłą Schnaydrową), jednak problematyka książki w XVII-wiecznym Krakowie była najważniejszą Jej domeną.

Publikowała w kilku pismach i wydawnictwach: „Roczniku Białostockim”, wrocławskich „Rocznikach Bibliotecznych”, w „Studiach o Książce”, *Słowniku Pracowników Książki Polskiej i Drukarzach Dawnej Polski*, jednak to „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” dawał Jej największe pole do wypowiedzi. Począwszy od debiutu w tomie 7/8 (1961–1962) do tomu 50 (2005) ukazało się w nim 37 prac Renaty Żurkowej. Od roku 1982 do 2009 była członkiem Komitetu Redakcyjnego pisma.

Jej dorobek naukowy, koncentrujący się wokół problematyki książki w XVII-wiecznym Krakowie, rozwijał się bardzo szeroko. W kolejnych artykułach omawiała działalność księgarską Marcina Horteryna, Antoniego Hierata, Adama Krypuszowica i Franciszka Jakuba Mercenicha, przechodząc od monograficznych opracowań do artykułów przeglądowych, traktujących m.in. o imporcie książek do Krakowa, związkach księgarzy krakowskich z Kolonią, krajowych szlaków handlowych dla książek, sporów księgarzy krakowskich i problematyki książki na wokandy sądowej, wreszcie – szeroko rozumianego rynku książki w XVII wieku w Krakowie.

Całokształt prac Renaty Żurkowej, dotyczących krakowskiego handlu książką w XVII wieku, stał się podstawą uzyskania przez Nią w kwietniu 1992 r. stopnia doktora habilitowanego, w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowo-technicznej, nadanego uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 12 grudnia 1990 r. Recenzentami w przewodzie habilitacyjnym byli: Janina Bieniarzówna, Waław Urban i Kazimiera Maleczyńska. Książka *Księgarstwo krakowskie w I połowie XVII w.*, ukazała się drukiem w 1992 r., jako 128. tom „Biblioteki Krakowskiej”.

W październiku 1996 r. żegnaliśmy w Bibliotece przechodzącą na emeryturę Renatę Żurkową. Nie oznaczało to jednak bynajmniej, dla osoby tak zorganizowanej i zaangażowanej w ulubioną problematykę, przejścia w naukowy stan spoczynku. Na kilka lat związała się z bogatą w starodruki Biblioteką Papieskiej Akademii Teologicznej, gdzie bardzo ceniono Jej wiedzę i znajomość problematyki. Ciepło wspomina Ją ówczesny Dyrektor Biblioteki PAT, ksiądz dr Jan Bednarczyk. W „Roczniku” naszej Biblioteki po 1996 r. opublikowała jeszcze sześć prac, w tym trzyczęściowe omówienie zespołu cennych starodruków, подарowanych Akademii Umiejętności przez wybitnego warszawskiego kolekcjonera, Cypriana Walewskiego, jak też zbiór nader interesujących druków ulotnych z czasów Wielkiej Emigracji zawartych w Tekach Karola Boromeusza Hoffmana. Ostatni z tych tekstów powstał w wyniku szczególnych namów piszącej te słowa oraz redaktor Krystyny Szymurowej: były to *Okruchy wspomnień*, dotyczące pierwszych lat pracy Renaty Żurkowej w niełatwych dla Biblioteki latach 1951–1953. Do roku 2000 była członkiem Komitetu Redakcyjnego „Rocznika”.

Pozostawała też nadal niekwestionowanym autorytetem w zakresie staropolskiego drukarstwa i księgarstwa, czego dowodzi opublikowanie 55 haseł w wydawnictwie *Drukarze dawnej Polski*⁷.

*
* *

Przyglądając się, po latach, takiej biografii, trudno nie pomyśleć z uznaniem o dorobku naukowym osoby przez znaczną część życia zawodowego wykonującej pracę biblioteczną nie związaną z Jej właściwym polem badawczym, o Jej rzetelności, samodzielności badawczej i ogromnej pracowitości – bo przecież czas zajmowały, siłą rzeczy, także obowiązki rodzinne, nasilone wobec ciężkiej choroby młodszego syna Wojtka. Ten poważny i nie tracący na znaczeniu dorobek powstawał w niełatwych czasach i warunkach, w placówce naukowej, której pracownicy, mimo swych kompetencji i dokonań, byli zawsze źle opłacani i przez długie lata pozbawieni możliwości wyjazdów zagranicznych czy stypendiów naukowych, w epoce przedinternetowej. Tym większy szacunek i pamięć należą się Pani Renacie Żurkowej.

⁷ *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, t. 1, *Małopolska*, część II (wiek XVII–XVIII), Kraków 2000.